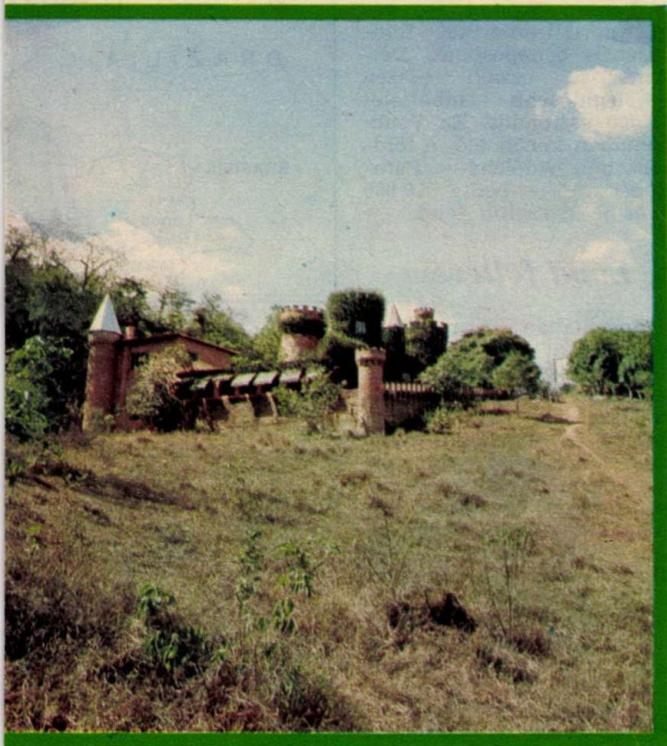
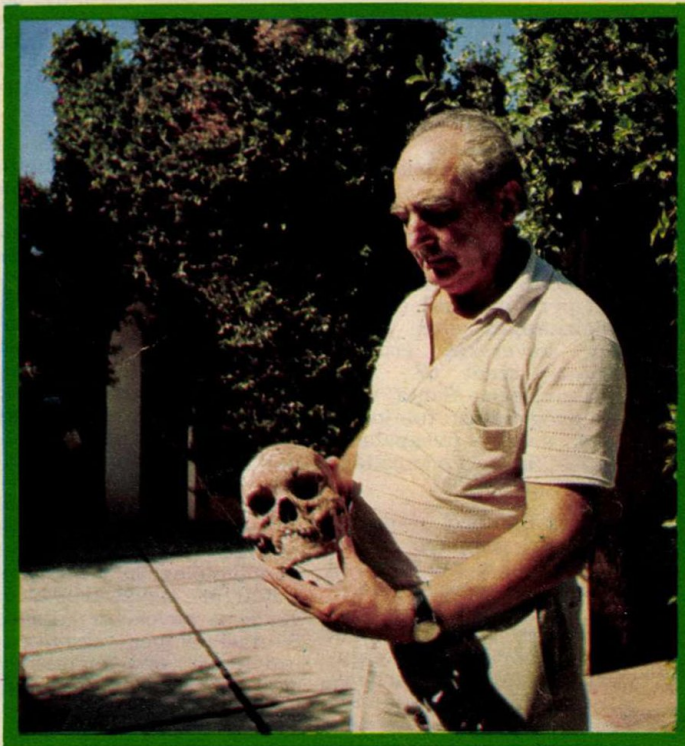

Helyszíni tudósítás... Helyszíni tudósítás... Helyszíni tudósítás...

A LAGOA SANTA-I EMBER

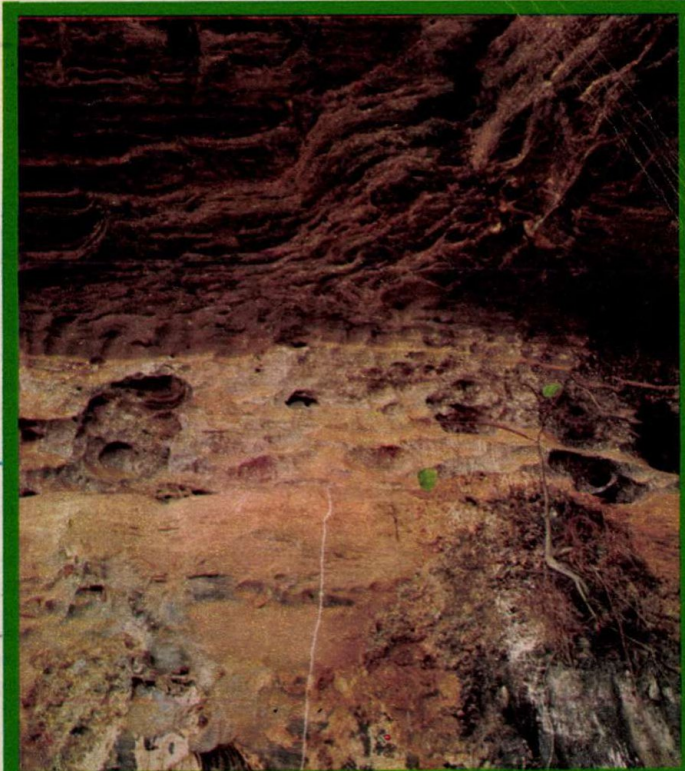
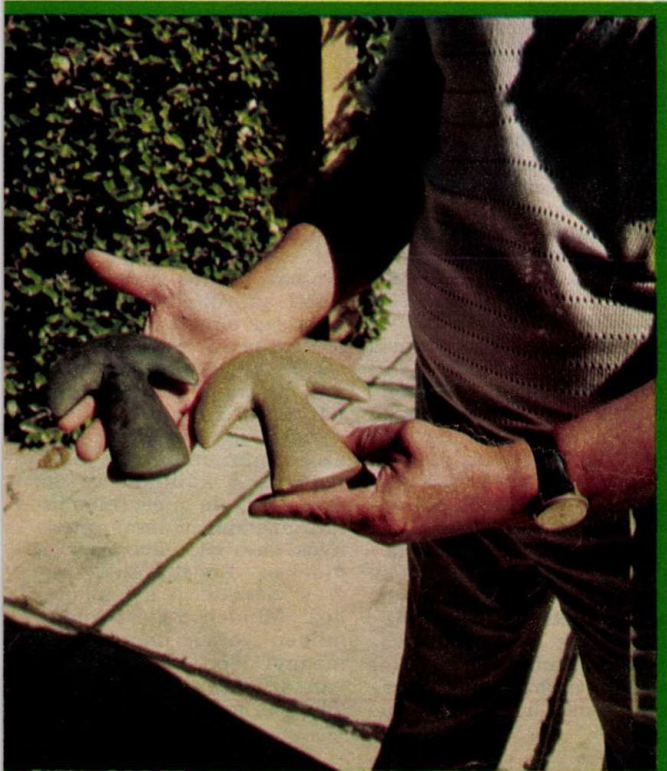

Bányai Mihály Múzeuma

Bányai Mihály a Lagoa Santa-i ősember 9000 éves koponyájával

Horgony alakú rituális kőeszközök

A sziklamélyedésekből nemcsak kőeszközök, hanem itt-ott sziklarajzok is előkerültek (szerző felvételei)

Minas Gerais — a dél-amerikai óriás — Braziliának egyik legnagyobb állama: Magyarországnál hatszorta nagyobb. Lakóinak száma azonban alig haladja meg a tízmilliót. Fővárosától, Belo Horizontétől 36 km-nyire terül el Lagoa Santa. Ezt a ma alig tizenötezer lakosú városkát először a XVIII. századi nagy „kincsvadászatok” idején említették, amikor áthaladtak e vidéken az aranyat és gyémántot kereső fehér emberek fekete rabszolgáiknak a kíséretében. Az arany- és gyémántláz csillapodásával a gyarmati peremvárosok csendes hétköznapjait élte, hiszen csak keveseket érintett, hogy a „szent tó”, mármint a Lagoa Santa vizének gyógyhatást tulajdonítottak, s az — üvegpalackban — még Portugáliába is eljutott.

Lagoa Santáról — de talán még tompább visszhanggal —, a múlt század haramincas éveinek derekán esett ismét szó, amikor Peter Wilhelm Lund dán őslénykutató, végigvizsgálva Minas barlangjait, rátalált a mindmáig legősibb braziliai emberi csontleletre, a „Lagoa Santa-i ember” maradványaira.

Ez a név számunkra sajtócseng, amióta megtudtuk: ennek az ősidőinek csaknem tízezer éves hagyatékát egy magyar ember, neve szerint **Bányai Mihály** őrizi! Tizenhét esztendeje ugyanis ő alapította a vidék egyetlen ősrégészeti múzeumát...

Bányai Mihály múzeuma

Minden útikönyvben szerepel a Lagoa Santától 13 km-nyire lévő Lapinha-barlang, amelyet Lund 1834-ben fedezett föl. Fantasztikus formákat és színeket kínál a látogatóknak az ottani több ezer mészkőképződmény és az egész — 510 m-es, 40 m mélységig vezető — barlangi séta.

Am a braziliai indiánok őstörténetének még nagyobb mélységeibe vezet be bennünket Bányai múzeuma, ez a barlang közelében álló, vörös téglából felépített, a középkori angol kastélyok stílusát idéző

épület, amelynek egyik tornyán magyar zászló leng.

— „A Museu Arqueológico, azaz a régészeti múzeumot — kezdi elbeszélését az alapító —, hat esztendeig építettük a feleségemmel, több barátunk segítségével. Tizennégy éve avattam fel, s azóta mindennap nyitva áll: az első évben huszonezer látogatónk volt.

A bejáratnál — és ez Braziliában aligha lehetne másként, hiszen túlaradó tömegben kínálja őket a föld — szemképrázató kristályok, megkövesedett állatok száza fogadnak. Figyelmünket azonban első sorban az emberhez kapcsolódó leletek kötik le: kőből pattintott nyílhegyek, csiszolt kőbalták, kaparók, apró csonteszközök, kőből csiszolt, mellősszékként használt horgony formájú balták, nyakláncokhoz való — csigahéjból csiszolt — apró gyöngyök (Bányai a kis szemek összegyűjtéséhez hozzávetőleg 30 t homokot szitált át), agyagedények és végül a nevezetes „Lagoa Santa-i ember” csontmaradványai: egy férfinak és egy nőnek 9000 esztendő koponyája...

— A gyűjtemény rendszerezését magam végeztem — folytatja Bányai —, s a polcokat meg a címkéket is magam ragasztottam. A gyűjteményben csaknem hatszáz régészeti emlék van! Jobbára a saját feltárásaim, de sokat vásárolok a környékbeli földbirtokosoktól is. Tudják, hogy mindent gyűjtök, s gyakran hoznak egy-egy kőbaltát vagy nyílhegyet. A múzeum vonzza a turistákat is: eddig negyvenhét nemzethez tartozó látogatóim voltak. A nagy érdeklődés föllendítette a régészeti emlékek kereskedelmét is; ez hivatalosan nem akadályozható meg, csak »baráti« alapon. Az eladóknaik többnyire többet ajánlok, mint a turisták. A leletek védelme itt senkit sem érdekel. Van egy »saját« barlangom; erről azt hittem, hogy csak én kutathatok benne, de a bejáratát szinte naponta feltörik a kincskeresők. S hiába mondom mindenkinnek, hogy itt nincsenek köznapi értelemben vett kincsek, hanem csak a tudomány számára értékes kővek és csontok...

Bármennyire ellentmondásnak hat is, Amerikában még az őslakó is bevándorló. Az indiánok ősei Ázsia felől érkeztek Észak-Amerika földjére, hogy onnan fokozatosan haladjanak dél felé, és — átszelve a Panama-szorost —, végül a dél-amerikai földrészt is benépesítsék. Dél-Amerika északi részén a legidősebb emberlelet 16 000 esztendő. Ez Venezuelában került elő. A földrész déli vidékén — Patagóniában — pedig 10 000 éves a legrégebb lelet.

Lund fölterése

Braziliában a régészeti kutatásokat háromféle lelőhelyre összpontosítják: a tengerparti *kagylóhalmokra* (szalkmai nevük: *sambaqui*), az amazóniai *kerámia-lelőhelyekre* (Marajo, Santarém; ejtsd: marazso, szantareny) és végül Lagoa Santa barlangjaira, sziklamélyedéseire. Ez utóbbi feltárások keltették föl az érdeklődést az amerikai ősembertani (paleoantropológiai) kérdések iránt még a múlt században.

Lund a Velhas folyó vidékén nyolcszáz barlangot vizsgált át, s hatban emberi csontleleteket is talált. Szalkmai kőrökben nagy visszhangot keltett a skandináv tudósnak az az állítása, hogy az ősidőien együtt élt azóta kihalt őslélektípusokkal. Ez pedig vagy azt jelentette volna, hogy az ősidőiek nagyon nagy életkort értek meg, vagy pedig azt, hogy az őslélektípusok ezen a vidéken éltek a legtovább.

Walter, Mattos és mások kétségbe vonták Lund fölterését. Egy amerikai régészcsoporth 1956-ban W. Hurt vezetésével alaposabb feltárások után teljesen kizártta tette az ember és az őslélektípusok együttélését. 1971 és 1975 között egy francia —brazil expedíció, *Lamming-Empeire* asszony vezetésével egy érintetlen barlangba — háborítatlan rétegvizonyok alapján — kormegállapításokat végzett, s a IV. Vörös Sziklamélyedés emberleleteit 9580 (± 200) esztendősnak minősítették. Tisztázták, hogy az emberleletekkel együtt talált állati csontok (őz-, vaddisznó-, tapírmaradványok stb.) mind recens (élő) fajtáktól származnak. Világossá vált, hogy az ősin-

dián korában igen sok bő vízü tó létezett, s az egykor magasabb vízszint magyarázza, miért olyan nagy magasságban vannak jelenleg a sziklarajzok. (A vas-oxidból kapott vörös festékekkel festett ábrák keletkezésének legkorábbi ideje: 4350 ± 120 esztendővel ezelőtt lehetett.)

Az eszközanyag-együttes elemzése arra utal, hogy a Lagoa Santa-i ember vadászattal és gyűjtögetéssel szerezte be élelmét; még nem ismerte a növénytermesztést. Alighanem kis létszámú, laza szerkezetű hordákban élt. Nem sokkal időszámításunk kezdete előtt új népesség jelent meg a területen: ez már művelte a földet, ismerte az agyagedény-készítést, s a halottait már nem a barlangokban vagy sziklamélyedésekben helyezte el.

Sok tó, gazdag erdők, barlangok

Sajnos — mondja a régész —, csaknem mindaz, amit feltártak, eltűnt. Az ott dolgozó brazilok közül Anibal Mattos érdeme inkább az volt, hogy felhívta a figyelmet az ásások fontosságára. Szerénytelenség nélkül állíthatom, hogy ami az itteni ősi kultúrákkal kapcsolatos tudományosan felhasználható, az az én múzeumomban található. Sok külföldi régész járt erre, de mert nem talált azonnal valami látványos darabot, »átzaladt« a vidéken. Én itt élek, ráérek visszatérni a lelőhelyhez. Minden régész tudja, milyen lassú, munka ez, mennyi időre és türelemre van szükség. Az egyik lelőhelyen már nyolc éve dol-

gozom, s mindig eredményesen. Ez egy 2 km hosszú, és 1,5 km széles település. Nagy falu lehetett, több ezer lakóval.

Sok tényező játszhatott közre, hogy Lagoa Santa vidéke évezredek óta megfélelítő környezete volt az embernek. Az első számú »faktor« a sok — vizet és halat ontó — tó lehetett. Azután az őserdők gyümölcsöskével, nyersanyagokkal és állatokkal telten. A számtalan barlang és sziklamélyedés pedig minden időben hajlékuk szolgálhattott, de ugyanígy temetkezési helyül is. A földet művelő, kerámiát készítő népcsoportok szintén termékeny, jó talajra talál-

hattak a visszahúzóó tavak helyén.

— A leletek korát azonban — folytatja Bányai — nem tudjuk mindig megállapítani. A rétegek összekeveredtek, mert a földet részben felszántották, részben pedig összevissza túrták. Bizonyosan tudjuk, hogy ezen a vidéken a XVII. századig éltek indiánok. Akkor azután kipusztították őket. A legrégebbi lelet azonban 9000 esztendősi!

A Lagoa Santa-i ember feltárásiáról van egy részletes leírásom is. Ezt adom közre mellékelten.

Boglár Lajos
néprajzkutató

„Ez az eszményi — esőtől teljesen védett — menedékhely a régi tőfenektől számítva körülbelül 15 m magasan, az enyhén emelkedő domb oldalán fekszik... A felszínen sehol semmiféle kerámia, edénytöredék, pedig a hamu után ez a második jelzése az indián lakóhelynek... A kis benyúló két szélétől a külső peremig egy 60 cm széles vonalat húztam a kutatódok számára... (munkatársaimmal) óvatosan lefejtettünk a mintegy 8 m²-nyi területől kétarasznyi földet: négy, oldalára fektetett zsugorított tetem (a legkisebb érintésre széthulló) csontváza került napvilágra. Semmi sirmelléklet, hacsak azokat a nagy, fekete színű folyami kavicsokat nem tekintem annak, amelyeket a porladó koponyák alatt találtam... haladtunk rétegről rétegre lefelé... kőkeményre döngölt sárga színű agyaggal állta utunkat. Csákányt kellett hozni, azzal láttunk munkához. A körülbelül 1 m vastag agyaggal egy alacsony, 70-80 cm magas nyílású barlangbejáratot takart. E bejárat közepén befelé fél m-re egy kis halom emelkedett. Az arasznyi, keményre tapadt földréteg alatt, két egymáson fekvő és egybeolvadó tetemnek a koponyája bukkant elő. A felső egy 6-7 éves gyermek teljesen elporladt teteme, alatta egy idős nő csontváza. Koponyáját a barlang alján idősakontként szivárgó mészköves víz a sokszori átitatás által tökéletesen tartósította, kalcifikálta. Közvetlenül mellettük egy nagy, kavicsokkal körülhatárolt tűzhely maradványát fedeztük föl; benne szén- és égett állati csontdarabok voltak. A bejárat előtti sziklafolyosó alján, lábbal kifelé, egy hanyatt fekvő, kinyújtott testű, nagyon idős férfi csontvázát találtuk. Koponyája az eddigi „kavicsvánkös” helyett egy vasércből (hematitból) kiformált golyón, kókusztrőrn — ezen az egyetlen sirmellékleten — nyugodott.

Az ott lakó idős emberpár — családfő (?), törzsfő (?) — kihűlt tetemére egy távoli vízmosásból finom, porhanyós földet hordott a család, majd keményre döngölt sárga agyaggal vastagon befedte a nyílást. Így lett az egykori lakóhely a családfőnek, a törzsfőnek a temetkezési helye... A viszonylag vékony földtakaró fölött kegyeleti tüzet gyújtottak, majd mészporréteg került rá. Végül nagy mészkő lapokat tettek a sírra a vadak ellen.

A koponyák — embertani kormeghatározás (a C 14-es eljárás) szerint — 9000 esztendősek.”

(Részletek Bányai Mihály Régészeti kutatásaim Braziliában című készülő művéből.)

Az ÉT kérdezi:

LESZ-E MAGYAR SAJTÓMÚZEUM?

● A közelmúltban megszorodtak a leendő magyar sajtómúzeumot emlegető megnyilatkozások, nyilvánosságra került néhány nagyon szép elképzelés. De milyen képet mutat a valóság, hogyan áll a múzeum dolga a gyakorlatban? Ezt kérdeztük Pálffy Józseftől — ezúttal nem mint a Magyarország főszerkesztőjétől, hanem mint a Magyar Újságírók Országos Szövetségének elnökétől.

Köszönöm, áll — mondhatnám félig keserűen, félig tréfásan... De komolyra fordítva a szót: megkezdődött a már összegyűlt dokumentumok nyilvántartása, feldolgozása. Ehhez, persze, mihamarabb múzeumi szakemberek segítségére is szükség lesz. De nem ez az igazi gond. Hanem a helyiség! Álomnak is szép lenne, ha valamilyen megoldást találhatnánk arra, hogy társulhassunk a Kelet-ázsiai Múzeummal, hogy beköltözhessünk az éppen a Magyar Sajtó Háza mellett, a Népköztársaság útján álló épületbe. Csakhogy alapítványról van szó, a jó ízlésű műgyűjtő, a dúságdag Hopp Ferenc 1919-ben a magyar államra hagyta a gyűjteményét.

● És ha végre meglesz a „mi múzeumunk”, mit látnak majd benne az érdeklődők?

Aligha vitathatja bárki, hogy a sajtó — akár írott, akár elektronikus formájában — fontos része egy ország életének. Régebbi és újabb kori törtérijának emlékei mégis csak szétszórva láthatók történelmi, irodalmi, műszaki és más múzeumainkban. És ne feledkezzünk meg arról sem: rövid időn belül már nem lesznek közöttünk azok, akiket „nagy idők tanúi”-nak nevezhetünk. Az első világháborút ifjú hírlapíróként végigélő kollégáink túl vannak a kilencvenen! A két világháború közötti évek sajtójáról csak a nyolcvan-éveseknek lehetnek élményeik! S az ő kezükben vagy asztaliókjukban sok-sok tárgyi emlék van. Mi lesz velük, ha e kollégáink már nem lesznek, s az örökösük esetleg a szemétkébe szórja a neki talán semmit sem jelentő darabokat? Aztán ugyanez megismétlődik majd azokkal, akik a második világháború sajtóemlékeit őrzik és akik a felszabadulással, az új Magyarország sajtójának megindulásával kapcsolatos dokumentumok birtokosai. Ők jó néhány emléket elküldtek már szövetségünknek.

● Például miket?

Egy Kossuth Lajos halálakor kiadott különszámot, rendőrségi kordonbelépőket, sajtóévkönyveket, Gagarint útjának újságlemekeit stb. Én is örömmel bocsátanám a múzeum rendelkezésére édesapámnak a hetven évvel ezelőtti lapengedélyt: a debreceni polgármesternek az úgynevezett köteles példányok beszolgáltatásán kívül az volt a legfontosabb feltétele, hogy „az utcai árúitással nyomorékok, vagy másként megbotránkozható külsejű egyének, iskola köteles korában lévő 18 éven alóli gyermekek meg nem bízhatók”.

Ugyancsak helyük lenne a múzeumban napjaink múltja való történetéből az MTI legelső elektronikus berendezéseinek, a Rózsa Ferenc-díj plakettjének, egy új lap próbaszámának, a szövetségünk kötötte nemzetközi megállapodások eredeti példányának, az egyszerű másszor kapott egzotikus ajándékoknak vagy a csak zárt körben terjesztett szilveszteri különszámoknak.

● Végül is: mi lesz mindezek sorsa?

A Lapkiadó Vállalat vezérigazgatója, Siklósi Norbert ígért segítséget: vállalatának turai kastélyában kész — a MUOSZ-szal együtt — megszervezni a múzeumi anyag befogadását.

● Mikor kerülhet sor a megnyitóra?

Nagyon szép lenne, ha december 7-én, a Magyar Sajtó Napján tárhatnánk ki a kapukat... Persze, nem most, hanem 1988-ban, a Vörös Újság megjelenésének 70. évfordulóján.